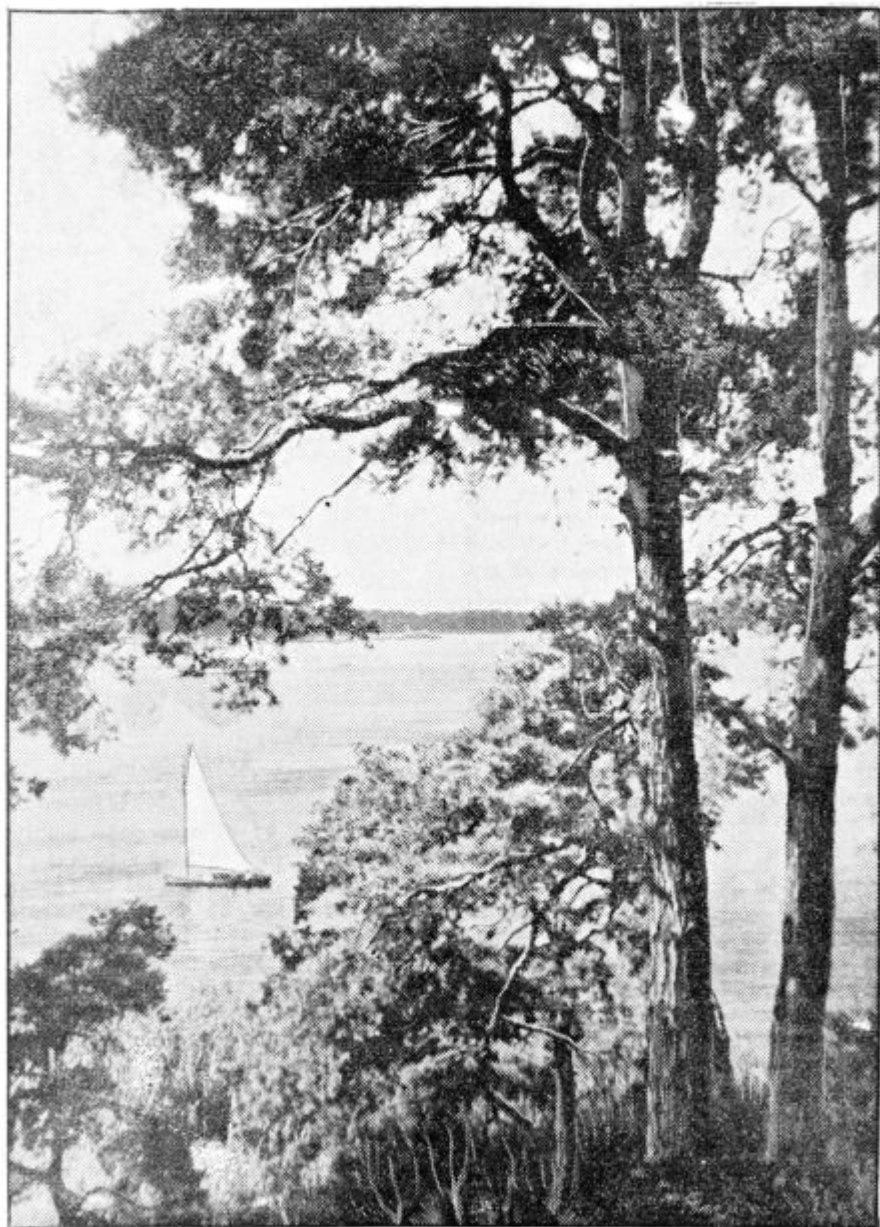

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 9.

V LJUBLJANI, 2. SEPTEBRA 1934.

KNJIGA 16.

OB JEZERU (Foto)

SEDMI VZLET V STRATOSFERO

Roniki zrakoplovstva in znanstvenih ekspedicij beležita letos tretji, v celoti pa že sedmi vzlet v stratosfero. Po tragično končanem podvigu ruskega stratostrata, ki je bil v znanstvenem pogledu sicer najuspešnejši, ki je pa zahteval življenje treh odličnih učenjakov, in po mnogo skromnejšem poletu Američanov, ki bi se tudi skoraj žalostno končal, sta 18. avgusta obiskala stratosfero Piccardova učenca profesor Cosyns in njegov asistent van der Elst. Kakor oba Piccardova vzleta je tudi zadnjo znanstveno odpravo finansirala belgijska »Nacionalna ustanova za znanstvena raziskovanja« v Bruslju.

Cosyns se je dvignil na letališču Havenne ter bi moral po meteoroloških izvidih ob startu pristati nekje v Švici. Zračne struje pa so ga zanesle daleč od starta, tako da je moral pristati na naših tleh. Po svetu, razen pri nas, že ni bilo več tolikšnega oduševljenja, kakor o priliki obeh prvih vzletov prof. Piccarda. Vzleti v stratosfero bodo pač postali počasi vse bolj normalen in pogostejši način znanstvenega raziskovanja in bo na njih polagoma zbledela glorijska senzacionalnosti in herojstva, kakor je že zbledel nimb poletov čez ocean in čez Himalajo, ter drugih sličnih prvenstvenih podvigov. Sportna komponenta poletov v višine nad 10.000 metrov bo postala za ljudi sčasoma nemikavna in ostala bo samo še praktična znanstvena komponenta, v kateri je edina resnična vrednost teh vzletov.

Nedvomno je danes težko najti mecen, ki bi bil voljan finansirati polete v stratosfero, če bi letalci od ondot prinašali samo zvenkeče rekorde. Če finansirajo tovarne letal in letalskih motorjev tako pogostoma polete čez oceane in okrog sveta, že vedo, da se jim bo žrtvovani kapital počasi povrnil, ko se bo zračni promet še bolj razvil. Stratosferni baloni pa se ne morejo spuščati v reklamne namene, ker nikoli ne bodo mogli postati prometno sredstvo. Ti baloni so samo naše tipalke in grezila, s katerimi skuša znanost otipati in izmeriti atmosferski plašč, ki oklepa našo zemljo, da bi spoznala njega sestavo in značaj ter razkrila vse zagonetne pojave, ki se v njem dogajajo.

Prof. Cosyns
v »stratosfernem oblačilu«

Ozračju, ki oklepa našo zemljo, bodisi troposferi, ki sega 10.000 m visoko, bodisi stratosferi, ki se razteza onkraj te meje do onih najskrajnejših plasti, ki jih tvorijo le še redko molekuli zračnih plinov, je znanost posvečala doslej premalo pozornosti.

Žarki, ki prihajajo iz vsemirja in od sosednjih nebesnih teles, utrpe na poti skozi zračne plasti toliko na svoji jakosti, da jih je na zemlji včasih težko zasledovati. In vendar kažejo dognanja, da imajo prav ti žarki dostikrat odločilen vpliv na razne kemične in fizikalne procese, ki jih brez spoznanja teh žarkov nikoli ne bo mogoče prav razumeti in izkoristiti. Izkušnja kažejo n. pr., da morajo plini, ki sestavljajo zrak, biti v višinskih plasteh v popolnoma drugačnem razmerju kakor pri tleh. Zlasti zanima učenjake, koliko je

v njih ozona, ker mora biti po teoriji ravnatelja znanstvenega instituta v Bruslju Jaumontea neprimerno več kisika v višinskih plasteh atmosfere, kakor pa pri tleh, če naj si po veljavnih zakonih razlagamo nekatere sicer nerazumljive klimatske pojave na zemlji. Merjenje kisika v stratosferi je bila zaradi tega poleg proučevanja žarkovja tudi ena poglobitvenih nalog zadnjega Cosynsovega poleta. Rezultati, ki jih je prinesel učenjak s seboj in ki so po njegovi izjavi prav izčrpní, utegnejo biti zelo velikega pomena za napredek meteorologije in posebej še klimatologije.

Posebno vprašanje je spet širjenje električnih valov brezžične telegrafije in telefonije v zraku, zlasti kratkih valov, ki kažejo neke nerazumljive samovoljnosti, ki so se ravno med Cosynsovim poletom prav očitno pokazale. Kakor znano, je imel učenjak s seboj brezžično postajo na kratke valove, ki je ves čas brezhibno delovala pa vendar nobena sprejemna postaja ni mogla presteči njenih znakov, prav tako kakor tudi Cosyns ni mogel slišati postaj, ki so ga klicale z zemlje. Zašel je v tako zvane mrtve pasove, ki so jih električni valovi izogibljejo in treba bo dognati, kaj je vzrok teh otokov mrtvega molka v višinah.

Vse to je seveda le površen pogled na kompleks ugank, ki se nam skrivajo v onih višinskih plasteh ozračja, v katerih ne diha neposredno naše pritalno življenje. Vsak nov podvig v stra-

tosfero prinese poleg nekaj dognanj tudi še nekaj novih vprašanj. Slavni Piccard, ki se je prvi dvignil v stratosfero, da bi meril, kako pojema moč kozmičnih žarkov na poti skozi ozračje, je postrani ugotovil, da mora biti sestava višinskih zračnih plasti prav za prav drugačna, kakor smo si predstavljali. Kakšne neskladnosti z veljavnimi teorijami so že letos dognali ruski in ameriški stratosferni letalci in koliko so imeli priliko potrditi sedanja naziranja, se še ne ve in tudi o tem, kaj nam je zdaj Cosyns prinesel iz tistih mejnih prostorov med »tu« in vsemirjem, se bo šele čez del časa kaj podrobnejšega izvedelo. Nedvomno pa pomeni vsak tak podvig nekaj okretov tistega žilavega svedra človeških možganov, ki trmasto riže naprej, hoteč prodreti do jedra skrivnostnega mehanizma narave. Naj kdo še tako skeptično gleda na taka stremjenja za imaginarnimi vrednotami, praktičnih koristi, ki nam jih nehoteno prinašajo, pa nikaor ne more prezreti. In v tem je največja zasluga mož, kakor so Cosyns in njegovi predhodniki. —a—

Cosyns (na levi) in van der Elst drugi dan po pristanku v Zenovljah

UTRJEVANJE

DR. MAKS KREMŽAR

N A D A L J E V A N J E

Zračno kopel cenimo kot dobro utrjevalno sredstvo. Zrak, kakor vemo, slabo prevaja toploto takó ono, ki je okoli nas kot ono, ki je v naši notranjosti; torej zrak ovira sprejemanje in oddajanje toplote. Jakost dražljaja se ne ravna po višini stopinj, temveč po razliki med stopinjami, od katere zavisi množina kalorij, ki jo sprejme naše telo na ploskovno enoto in v časovni enoti od teh pa zopet postavitev življa. Enako mrzla voda in zrak odtegneta različno količino kalorij, ker je voda boljši prevodnik toplote. Zračna kopel pozimi ni nič posebnega. Pogoj je, da je celo telo golo. Čim je en del nepokrit, se ta ravna po onem, ki je pokvit, to se pravi, zadrži se tako, kot bi bil zavaran, v resnici pa ni. Spočetka se je treba čuvati pred močnimi vetrovi, kajti gibajoči se zrak odteguje več kalorij kot mirujoči. Z gibanjem krijemo po večini izdelek toplote.

Človek, ki si je nadel po diktatu kulture obleko, je navajen na razmeroma visoke temperature. Temu primerno igrajo tudi njegovi refleksi v koži. Kmalu ga zebe v hladni sobi in iz strahu, da se ne bi prehladil, si oblači toplo perilo. Prehlad pa je nekaj drugega kot ohlajenje. Razumljivo je, da bomo v hladni sobi oddajali več toplote kot v topli, nekaj toplote pa oddajamo vedno. Mraženje in kurja polt nam pravita, da se ohlajamo. Kogar ne mrazi, nima dobrih refleksov. Kdor se je nasrkal dobrega vina, čuti prijetno toploto in ga ne zebe zlepa. Zato je tudi nevarnost ohladitve pri njem večja kot pri treznih. Ni prav, ako nas mrazi, da se oblačimo, bolje je, da z gibanjem nadomestimo oddano toploto. To seveda ne velja za skrajne primere.

V kratkem času se po zračnih kopelih naši refleksi izurijo in prilagodijo novim prilikam. Koža ne odgovarja več s kurjo poltjo, temveč s toploto in lahko rdečico. Pred prevelikim ohlajenjem se čuvamo z gibanjem in drgnjenjem kože. Polagoma koža potemni, tudi brez solnca.

Izžarevajočo toploto, ki jo uživamo v sončni kopeli, težje doziramo. Često se dogaja, da se nam koža opali. Mehurji

in mrzlica so posledica. Sončne kopeli niso priporočljive za utrujene. Privoščimo si jih šele takrat lahko, ko je koža po zračnih kopelih že nekoliko potemnela, ko se je na novi dražljaj že prilagodila in je ožilje postavljeno v primeren položaju. Subjektivno počutje je važno merilo za pravilno doziranje. Kdor si pusti svojo kožo opaliti na soncu, ne ravna pametno. Utrjevanje obstoja v tem, kakor je bilo že večkrat poudarjeno, da nekaj pridobimo, da imamo korist, ne pa, da naše telo žrtvuje nekaj od sebe, v tem primeru kožo. Šele potem, ko je koža že prilagodena, se lahko brez nevarnosti izpostavljamo soncu. Še temnejšo kožo lahko dobimo, ako jo močimo; mokra plast, ki pokriva kožo, požira več toplotnih žarkov. Ta pigmentacija kože, kakor jo z znanstvenim izrazom imenujemo, ni na sebi noben znak utrditve. Predstavlja samo vnanji plašč pred škodljivim žarkovjem.

Dandanes je višinsko sonce zelo v modi. Vendar posebnega pomena temu soncu ne moremo pripisovati, kajti višinsko sonce se ne odlikuje nič bolj od navadne toplote. Za lokalno uporabo toplote je priporočati najbolj steklenico s toplo vodo, ki jo je kraj tega nabaviti v vsakem gospodinjstvu z zelo malimi sredstvi. Ako je ne razbijemo, nam služi zelo dolgo in ne rabi nobenih popravil.

Kot sta voda in zrak izborni utrjevalni sredstvi, tako zavzema tudi gibanje med njimi odlično mesto. Speči otrok, ki se mu je izmuznila odeja in leži nepokrit, se premakne tudi v spanju, čim občuti mrzaz. Končno, ako je ta mrzli dražljaj le prehud se zbudi in z jokom priklíče mater. Večji otrok se pri igri zadostno giblje, da mu mrzaz ne more do živega. Z gibanjem izravnava tudi pri močnejšem vetru povečano oddajo toplote, ki bi pri mirnem zadržanju deloval kvarno.

Stare utrjevalne metode so: potovanja, izletí, igre na prostem. Vtisi, ki jih dobiva izletnik posebno v lepi pokrajini, poživijo njegovega duha, razvedrilo razpoloženje, osmislijo ga za nekaj, kar biva nad telesnostjo. En sam pogled v nedeljo zvečer na izletnike, ki prihajajo z naše lepe Gorenjske, nam pove vse.

Od pradavnih dni se vrše pri različnih narodnih igrah, spominjam na olimpijske igre; prirejali so jih na čast božanstvom (kultus) ali v zvezi z letnimi časi.

Grki so prirejali igre, telovadbo goli. Gymnós pomeni gol, odtod ginnazija.

Slavnostne igre so prikazale pred narodom popolnost v telesnih sposobnostih; v metanju kopja in diska, v skoku na daljavo in višino, v teku, v rokoborbi, plesu itd.

K igram na prostem spada tudi drsanje in ples pod vaško lipo, kjer so se naši stari razvedrili od tedenskega dela. Nadalje kegljanje, tenis, nogomet in smučanje. V Nemčiji so ustanovili visoko šolo za telovadbo, kjer se izobrazuje-

jo zdravniki v tej stroki. Mladina naj se posveča tem igram — v čemur opažamo z veseljem velik napredek po vojni —, kajti od tega bo imela večjo korist kot od bara in kina.

Plavanje se kot utrjevalno sredstvo premalo upošteva. Marsikdo bo ugovarjal prejšnjim izvajanjem. češ, saj mrzla voda deluje kot jak dražljaj, ki stiska periferne žile. To je res. Vendar, kdor stopi v vodo, ne bo miroval, tudi ako ni plavač. Vsakdo je silno zaposlen v vodi in s tem gibanjem polagoma razpenja periferne žile, ki so se spočetka skrčile in s tem preprečile nepotrebno oddajo toplote. Torej ne mrzla voda, gibanje v vodi je odlično.

Popolnoma nepotrebno je, da jih uto-

A. Held: V POLETJU

ne letno na stotine, ker niso plavači. Že v ljudski šoli naj bi naučili vsakega, dečke in deklice, plavati, prav tako kot poštevanko in pisanje. Telovadne ure naj se v toplem času porabijo za plavanje. Starši naj ne bodo prebojazljivi in naj puščajo svoje otroke v vodo.

Razume se, da bomo vsakemu, ki trpi na pljučah ali na srcu, plavanje, sploh kopanje odsvetovali. Ni s tem rečeno, ako neko stvar priporočamo, da se naj uporablja splošno, brez vsake kritike. Zato je naloga zdravnika, da bo utrjevalne metode krojil po posameznih primerih.

Mirno ležanje v kadi s hladno vodo je dražljaj, ki deluje kvarno, čeprav traja kopel le kratek čas in navzlic kožni rdečici. Na vsak način je pametno ono prisilno gibanje, ki ga izvajamo po taki kopeli. Popolnoma upravičeno se brani slaboten in bleđ otrok, ki ga dvignemo iz tople postelje in ga polivamo z mrzlo vodo v dobrem namenu, da ga utrdimo, s kričanjem in brcanjem okoli sebe; s tem si pridobi potrebno izravnavo, da postavi svoje žile v ugoden položaj. Da človeku zastane sapa, ako mu brizgnemo curek mrzle vode v hrbet, je znano. S tem odtegnemo človeku popolnoma brez potrebe toploto, ki mu jo moramo naknadno umetno dovesti. Torej čemu okoli zadnice v žep?

Strogo moramo ločiti telovadbo od sporta. Sportu je smoter rekord, to se pravi izvršiti edinstveno nalogo najboljše. S sportom se naše telo ne izoblikuje enakomerno. Razvije se najbolj ona muskulatura, ki je potrebna za izvršitev zadane naloge, ostala pa se zanemarja. Poklicni bokserji, rokoborci in kolesarji kažejo enostransko prekomerno razvite oblike, ki so za pogled vse prej kot lepe. Sport zahteva od nas napore, utesnitev naših mej, ne razširjenje. Pri tem ne pazimo na nevarnost, ki jo podcenjujemo. S telovadbo hočemo doseči idealno obliko telesa, zdravje, spretnost, vztrajnost brez napore in nam ni za izvedbo poedine naloge. Telovadba naj se ne izprevrže v sport. Služi naj nam kot oddih, okrepitev od dnevnega dela. Zato naj urimo po možnosti mišičevje, ki ga pri svojem vsakdanjem poklicu ne rabimo. Pismonoša se ne bo uril sam od sebe v teku in merjenju stopnic. To bi pomenilo zanj nov napor, kar ne sme biti.

Kdor prebije led in se okoplje v mrzli reki, se silno moti, ako misli, da je utrjen. On je samo neobčutljiv nasproti

mrazu. Vsi te vrste kopalci hité peš proti domu v toplo sobo. Nikogar ne bomo videli, da je sédel v odprt avto in se z njim vrnil od kopeli. Zakaj stremi vsak, da čim hitreje prispe tekoč v toplo sobo? Ker mora na vsak način kriti izgubo energije, ki jo je brez potrebe odložil v mrzli vodi. To stori z naglim gibanjem, da se ogreje, sicer bi trpelo zdravje. In po tem, ko se je ogrel, je zopet tam kot je bil pred kopeljo, svojih refleksov, delavnosti svojih organov ni pomaknil niti za las navzgor.

Marsikdo bi dejal: poljedelec, lovec, mornar, ribič se utrjuje z močnimi vnanjimi vplivi. Izpostavljeni so vsem vremenskim neprilikam in kakor smo trdili, da nasproti močnim dražljajem samo otopimo, a se ne utrdimo, kako je to mogoče, da se baš oni na ta način utrjujejo. Na to bomo odgovorili: To so poklicni ljudje, ki so trajno pod vplivom jakih dražljajev, a so proti njim dobro zaščiteni. Iz lastne skušnje vemo, da si ogrnemo toplo oblačilo, čim potegne mrzel veter. Mrzel veter je v našem primeru jak dražljaj, katerega se nagonsko branimo. In tako imajo tudi lovci svojemu poklicu primerno oblačilo; ribič brez svojih zato prirejenih škornjev ne more v vodo, avtomobilist ne dela ture v oblačilih za tenis. Čim občutijo kljub oblačilu, da jih zebe, pospešijo gibanje. Nikdo se ne bo od njih izpostavil vedé ostremu dražljaju. Skozi obleko, ki vrši službo oklepa, ne prihajajo močni dražljaji do kože, temveč prihajajo oslabljeni zavoljo oklepa kot mili dražljaji. Ti ljudje se na prostem mnogo gibljejo, zračne in sončne kopeli spadajo tako rekoč k poklicu, oni deli telesne površine (lice), ki so odkriti, potemne in otope nasproti močnim dražljajem. Kakor vidimo, so delovali nanje isti dražljaji kot jih uporabljamo mi v smotrenem utrjevanju. Z vnanjim (obleka) in notranjim (utrđitev) oklepom lahko stopijo še tako močnemu dražljaju v bran, ne da bi utrpeli škode. Kajti delovanje njih refleksov in njih žilja je brezhibno.

Ako bi bili pod vplivom močnega dražljaja trajno, brez zaščite in brez predhodne utrđitve, tedaj bi podlegli temu dražljaju prav tako kot vsak drugi.

Plašč, ki pokriva telo in pridobljeno smotreno igranje naših refleksov in s tem postavljanje ožilja v najugodnejšo lego na katerikoli dražljaj v vnanjem svetu, tvorijo popolno utrđitev.

D A L J E

NA NAŠEM JUŽNEM MORJU

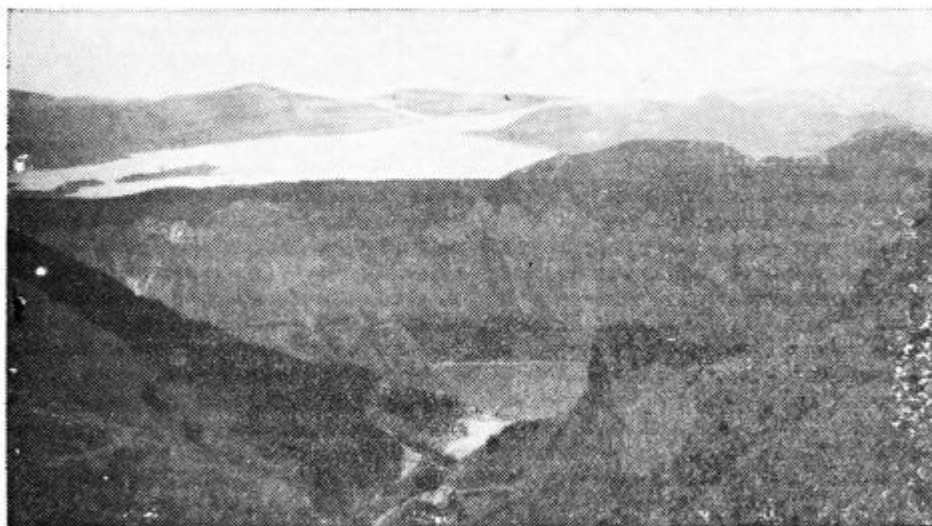

IVAN PODRŽAJ

N A D A L J E V A N J E

Redki, žal, preredki so potniki — zlasti naši ljudje — ki se »potrudiijo« še nekoliko dalje na jug. Običajno se ustavijo v Kotoru, od koder napravijo morda kratek izlet na Cetinje (vožnja po številnih strmih serpentinah nudi izreden užitek zaradi veličastne panorame, ki se odpira in zapira kakor naj-

la v poletnem času trikrat na teden brzo progo iz Dubrovnika do našega najjužnejšega pristanišča, kamor lahko prideš dnevno iz Kotora tudi z avtobusom (poštnim ali zasebnim) z enkratnim prestopom (s Cetinja pa naravnost). Kdor je tako daleč — v Dubrovniku ali Kotoru — naj ne zamudi prilike: obišče naj edinstvene kraje ob našem južnem

Pogled z Lovčenske ceste na KOTORSKI ZALIV (v ospredju) in TIVATSKI ZALIV (v ozadju)

lepši film) do odhoda parnika, če se slučajno ne pridružijo že v Dubrovniku inozemskim turistom, ki v velikem številu obiskujejo črnogorsko prestolnico na lepí avtobusni progí skozi Boko. V zadnjem času pa je tudi v tem oziru bolje. Indolenci domačinov (mišljeno v najboljšem smislu) in ignoranci potnikov (mišljeno že v slabšem smislu), ki se vneto drže samo velikih turističnih prog, je priskočila na pomoč dobičkanosna (mišljeno v prihodnjem času) iniciativa kotorske parobrodne družbe, ki je uved-

morju in ko jih bo videl, občutil in doživel, bo moral priznati, da je en sam dan pod tem soncem vreden najmanj leto dni vsakdanjega dela.

Iz Kotora vodi dobra cesta skozi vas Škaljari na sedlo Sv. Trojice, od koder je neizrekljivo lep razgled na Boko. Na prelazu se cepi cesta na štiri strani. Ena vodi na Vrmac, druga navzdol v Tivat, tretja pod Lovčenom na Cetinje, četrta proti Budvi in dalje na jug. Pelješ se z avtobusom za borih dvajset ali osemnajst dinarjev (konkurenca med zaseb-

Pogled na BUDVO (v ozadju črnogorske planine)

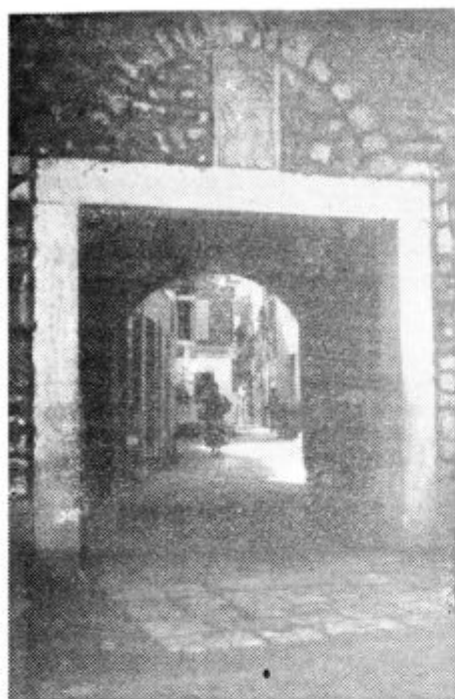
nim in eraričnim podjetjem!) dobro uro zdaj gori zdaj dole, tu po tipično kraških tleh, tam med rodovitnim poljem, in slednjič zagledaš globoko pod seboj sinjo gladino našega južnega morja s peščinami (plažami), ki jih ne najdeš nikjer ob našem Jadranu gori do Sušaka.

Bil sem ponovno v teh krajih (pravkar omenjeno cesto sem prevozil večkrat, zato je oris tako moten!), pa moram reči, da je prvi vtis južnega morja s kopne strani večji, lepši in silnejši nego vtis, ki ga dobi potnik na vožnji po morju. (Prvič sem bil s parnikom sušaške Jadranske plovitve, ki oskrbuje tedensko progo Sušak—Ulcinj tudi pozimi.) Komur je za udobnejšo vožnjo po morju, se vkrca v Dubrovniku (ne v gruški luci) zjutraj ob šestih na »Hercegnovi« (ob torkih, petkih in nedeljah v sezoni), čist in razmeroma še dovolj velik parnik sedanje Zetske plovitve (ki mu poveljuje izredno prijazen kapitan v družbi prav tako izredno vljudnega častnika), pa bo v slabih petih urah z vmesnim pristankom v Hercegovnem »objadral« Luštico in Župo z obrežno panoramo, slično oni od Dubrovnika do vhoda v Boko s prijetno izjemo kratkih peščin in miniaturnih zalivov, ki porajajo v očeh pazljivega potnika slutnjo na lepšo obalo. V obeh primerih (v prvem močnejše in čudovitejše) se odkrije ta potniku lepota in prirodno bogastvo našega najjužnejšega primorja z najdivnejšimi peščinami pod visokimi črnogorskimi stenami.

Kakor je obala od Sušaka do Dubrovnika bogata na tisočerihih otokih in otočkih, tako je naše najjužnejše obmorje bogato na čistih peščinah, ki obrobajo obalo v kilometerskih dolžinah ali pa so ponižno zavite v mirnih zalivih vzdolž obrežja do Ulcinja. In vse te peščine z drobnim čistim peskom se sončijo prazne in samotne pod romantičnimi črnogorskimi kulisami.

Prvi večji pa tudi najlepši kraj je mestece Budva (z nekaj sto prebivalci) na polotoku, ki ga varuje zeleni otok Sv. Nikolaja pred valovi nepreglednega morja. Budva je starodavno mestece, stisnjeno med srednjeveško obzidje, ki je do novejšega časa oviralo vsak razvoj ne glede na konservativnost domačih ljudi, ki so se — kakor marsikje drugod v zapuščenem primorju — le počasi privadili sproščnemu življenju letoviščnikov oziroma turistov. Njeno ime je znano v zgodovini že v tretjem stoletju pred našim štetjem. Kakor druga obmorska mesta je menjavala tudi Budva svoje gospodarje. Berlinski kongres, ki je sicer prisodil Črni gori Bar, je izročil Budvo Avstriji. Na avstrijske čase spominja še staro zapuščeno pokopališče s komaj čitljivimi nagrobniki Avstrijcev, ki so morali pasti, ker jih je daljni Dunaj poslal na ta košček jugoslovenske zemlje, da bi branili Črnogorcem dostop do njihovega morja.

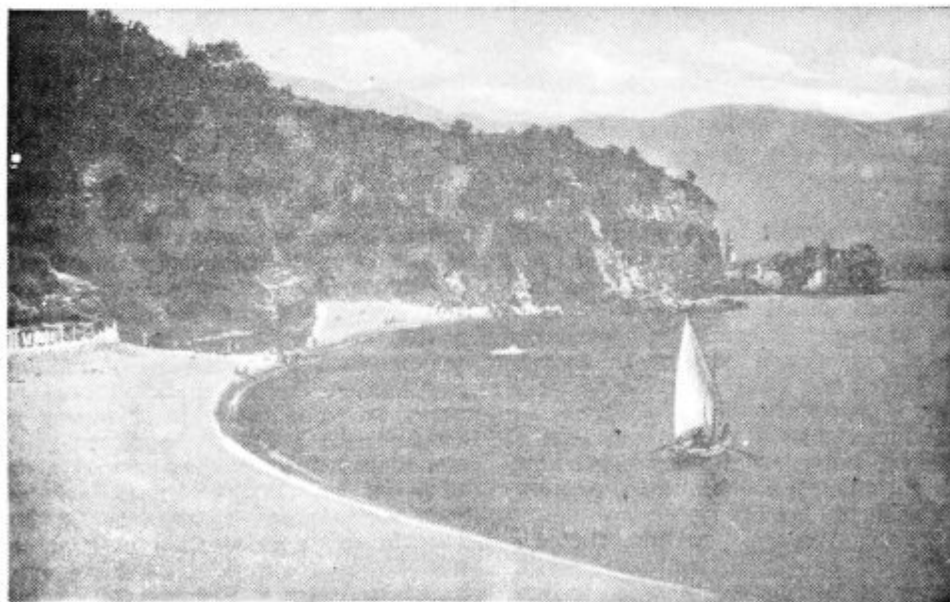
Mestece, ki vodi vanj dvoje vrat, je čisto in prijazno. Visoke hiše in ozke ulice so popolnoma v skladu z nekdanjo trdnjavsko naselbino. Prebivalstvo obo-

MESTNA VRATA V BUDVI

je vere je ljubeznivo ter se zaveda pomena in slovesa, ki se je začel širiti o njihovem gnezdecu zaradi lepih naravnih kopališč na obeh straneh mestnega obzidja. S hoteli in pensioni je za silo

preskrbljeno. Kdor ni preveč izbirčen ali če se zna prilagoditi, bo pač zadovoljen z nekoliko skromnimi ali iskrenješe povedano precej domačimi razmerami. Prehrana je dobra. Pitne vode iz gorskega vodovoda je za zdaj zadošči, toda kmalu bodo morali skrbeti za povečanje vodovoda kakor tudi za elektriko, če bodo hoteli da se kopališko življenje razširi v plodonosnejšem obsegu za mestece in okolico. V mestnem obzidju sta dva hotela in prilično dobra kavarna, izven obzidja na tako zvanem sprehajališču pa hotel »Budva«, kavarna in restavrant »Mogren« ter restavrant »Cetinje«. Od oktobra do pomladi obratujeta samo prva dva na sprehajališču. Kakor rečeno: vse za silo, kljub temu pa so v zadnjem času začeli povišavati cene, kar ne more ugodno vplivati spričo dejstev, da so ti kraji zelo oddaljeni tako za inozemce kakor za nas in da se mora gost poleg tega odpovedati še marsikateri udobnosti, ki bi je doma ne mogel pogrešati. V mestecu, kjer je tudi nekaj boljših trgovin, z zdravnikom in lekarno, vlada navzlic dostikrat precej svetskimi gostom še patriarhalno življenje, ki pa nima orientalskega obeležja. Ljudje so videti zdravi, kakšne posebne značilnosti pa nimajo. O lepoticah, ki jih je videl tovariš na svečanem izletu naših parlamentarcev, kijub vsemu kavalirstvu ni sledu. Pač pa je res, da so dal-

Kopališče Mogren v BUDVI

matinska vina močna in po restavran-
tih pretirano draga.

V poletnih mesecih je v Budvi huda vročina, vendar pa je kolikor toliko znosna (če ni kdo bolan na pljučih ali na dihalniku ali celo na živcih!), ker obliva široko morje mesto s treh strani. Najlepše je seveda na pomlad in proti jeseni, ko kliče in vabi celotni zaliv od Mogrena do Skočidevojke v razkošju svojih peščin. Nekaj minut proti zapadu je v podnožju zelenega hriba in pod sivimi pečinami kopališče »Mogren«, kamor vodi lepa betonirana pot tik ob morju. Kopališče — lepa, čista in široka peščina, ki se polagoma spušča v plitko morje — je prav za prav razdeljeno: prvo je tako rekoč me-

havost velemestnih gostov, ki zahajajo v naša večja morská kopališča, da se izživljajo in kvarijo drugim zdravo uživanje v potrebnem odmoru od vsakdanjega dela. Toda tudi tu se menda že bliža čas, ko bodo razni parveniji in drugi nepridipravi s svojim (seveda ne prisluzenim) denarjem povzročili draginjo in spravili ta tihi košček našega južnega raja na glas mondenega kopališča. Domačini od tega ne bodo imeli koristi, kakor jih nimajo nikjer.

Že omenjeni francoski arheolog Leon Rey je ustanovil v Parizu »Societe des amis Français de Budva«, ki propagira poset Francozov. Slično društvo so menda ustanovili tudi v Beogradu. Gospod Rey je iskren prijatelj Jugoslavi-

Budva (9 km)

Samoostan Treščevca

Bar (37 km)

Ojarna Pržno

Mala

Luka

Velika

Sv. Stefan

(Pomanjšani posnetek iz letaka — 3000 m)

ščansko in zastojkarsko, drugo pa ima kabine v primitivnem stanju. Na severni strani mesta je prav tako lepa peščina »Bečići«, ki pa nima neposrednega ozadja, kajti za njo so polja in tam pelje cesta na Cetinje, v Bar in Ulcinj.

Kakšno nasprotstvo med Budvo z njenim subtropskim rastlinjem in pokrajino Prizrena, ki leži skoraj na isti zemljepisni širini! Ali celo s podnebjem znanega bolgarskega kopališča Burgasa ob Črnem morju! In čeprav leži Budva na zemljepisni širini italijanske prestolnice in Barcelone na Španskem, lahko s svojevrstno lego v morskem zalivu — do skrajnega juga našega primorja — konkurira podnebjem navedenih krajev.

Letoviško oziroma kopališko življenje v Budvi je navzlic neizogibnemu jazzu, ki mrevari instrumente in zvoke, prijetno in razvedrilno. Tu ne gospoduje še eksotična kopalna moda in še manj ba-

je. Rad prihaja v Budvo, sicer pa je itak zaposlen v bližnji Albaniji, kjer je v času mojega obiska v Budvi delal na odkopavanju starega mesta Apolonije pri Draču.

Divno je bivanje meseca septembra in navadno tudi prva dva tedna v oktobru. Gostje (večinoma Čehi in Nemci) so že redki, jazz umira in »Tretja ali Četrta Budva« se poslavja, nočno življenje izginja, cene so nižje (za spoznanje seveda!). Vročine ni, pač pa prijetne noči in velika morská tišina. Sadja in rib kolikor hočeš, skoraj zastoj. Če pa se zgodi, da se zagrne jesensko nebo s črnimi oblaki in začne grmeti nad Paštrovici, ne obupaj. Ostani še en dan ali dva (čeprav je že nehala voziti izletna motorka do Sv. Štefana in se je do pomladi poslovil parnik »Hercegnovi«, saj imaš dobro avtomobilsko zvezo s Kotorom in od tam po mili volji), vzemi knjigo Mirka Brejnerja o Antunu Conte Zanoviću in nje-

govih sinovih — roman života jedne Paštrovske - Budljanske porodice u predprošlom i prošlom vijeku (1720 do 1814), pa se boš poštno zabaval nad avanturami budvanskega rojaka, ki je sleparil z ljubeznijo in denarjem po evropskih dvorih. Lahko tudi obišeš starega toda še zmerom čilega in prijaznega gospoda J. Vučkovića, ki ti bo z zanimivim pripovedovanjem skrajšal dolg jesenski večer.

Pristanišče v Budvi je majhno in plitko, toda čisto in dobro zavarovano. Večje ladje ne morejo pristati, zato se veliki izletniški parniki zasedajo zunaj. Ob luki je lep senčnat park, ki ga še ni pokvarila roka modernega vrtnarja. V parku — če se ne bodo premislili, kar je seveda možno, saj je bil Ljubiša sam nekakšen realističen romantik — nameravajo postaviti spomenik književniku in politiku, velikemu rodoljubu Mitrovu Stjepanu Ljubiši (1824 v Budvi — 1878 na Dunaju), ki ga bo izdelal slovenski kipar Lojze Dolinar. Pred parkom ob sejmišču oziroma sportnem prostoru stoji že več let na zunaj dograjeno poslopje za novo šolo, ki pa s svojo notranjo praznoto zija v potnika kakor številne že davno izumrle hiše v Boki. Pač žalosten spomin na naše nekdanje strankarske razprtije!

Mogočna je scenerija v ozadju, kjer se spuščajo proti morju visoke črnogorske kulise. Gost v Budvi ne uživa le morskih blagodat, ampak lahko posveti nekaj svojega časa tudi gorski turistiki. Iz mesta je v sezoni dnevna avtomobilska zveza po novi cesti na Cetinje, ki je krajša in lepša od one, ki vodi iz Kotora. Gori ob piramidi (menda kakih 700 metrov visoko), postavljeni v spomin na gradnjo ceste, je krasen razgled na široko morje, ki se zdi, kakor da se preliva v jasni nebes. Še lepši je pogled na budvanski zaliv in dalje do zapuščenega Sv. Štefana. Zeleni griči in oljkovi gaji oklepajo v družbi rtičev in peščin čarobni zaliv. Še dalje gori, na vrhu, kjer je tekla avstrijska meja, boš zagledal proti vzhodu Skadersko jezero. Lepe izlete (proti večeru seveda) lahko napraviš peš nad rtom Zavale proti Sv. Štefanu. Čudil se boš prirodni lepoti in ljubeznivosti ljudi, ki znajo biti iskreno gostoljubni, če ne vidijo v tebi tujca in gospoda.

Kakor omenjeno, se razteza severno od Budve dolga peščina, ki jo prekine rt Zavala ter se potem nadaljuje proti jugu. Tu je prostora za tisoče in tisoče

kopalcev na idealnem pesku, toda peščina sameva v svoji naravni nedotaknjeni krasoti. Nerentabilen teren v primeri z renomiranimi plažami brez peska! Toda zdi se, da se pripravljajo v teh krajih velike spremembe. Te neznane in pozabljene peščine, ki se raztezajo preko zalivov Kameno, Pržno, Mala in Velika Luka do kopne zveze s Sv. Štefanom in med oljčnimi nasadi dalje proti jugu, bodo kmalu poznane in na njih se bo razvilo živahno kopališko življenje, ki naj bi bilo tudi v prid temu dobremu, bistremu, toda revnemu ljudstvu. Del tega ozemlja (glej sliko na str. 158) je namreč kupila kraljica Marija. Vse je že premerjeno in v kratkem bo stal tu dvorec, ki bo opozarjal tujce in naše ljudi na to divno obalo našega južnega morja.

D A L J E

VIHAR (L. Brandenburg — izrezanka)

COSYNSOV VZLET V STRATOSFERO

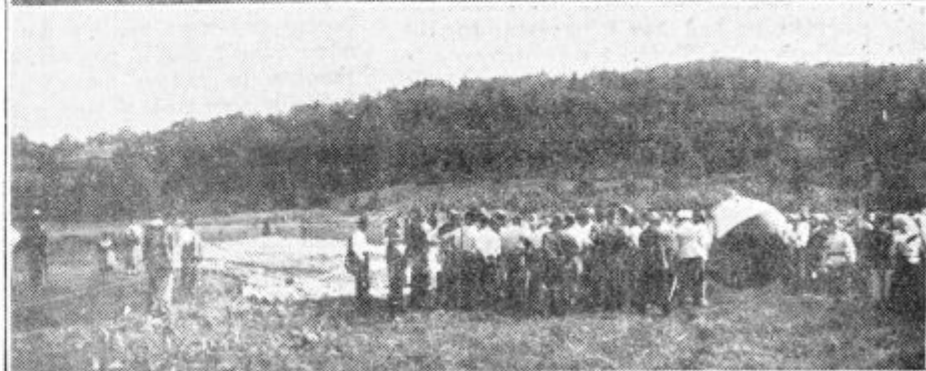
Levo: Start stratosfernega balona v Hour Havenni (provinca Namur) 18. avgusta zjutraj ob 6.17

gornji vrsti (od leve proti desni): Prof. Cosyns pri vzletu v razgovoru z novinarji (pod njim) — Cosyns in njegov spremljevalci v gondoli — Cosyns in njegov spremljevalci ogledujeta premočeno balonsko plahto v Zenavijah — Gondola na kraju pristanka

V sredi: Pri kolodvoru v Petrovecih na kmečkih vozovih natovorjeni balonovi deli; domačini so z veliko skrbnostjo izvršili delikatni transport — Spodaj v sredi: Prof. Cosyns zapušča ljubljansko radio postajo. Poleg: Cosyns vstopa v avto v Ljubljani — Desno spodaj: Gondola in balonski obod po pristanku v Zenavijah.

ČRNEC PRI BELEM TRGOVCU

F. B. CELINE

Zaupnik se ni nehal praskati, praskal se je vse na okoli, bi dejal, od spodnjega konca hrbtenice pa do zacetka vratu. Brazdil si je kožo z nohti do krvi, vendar pa zato še ni nehal sreči mnogoštevilnim odjemalcem, skoro vedno zamorcem, bolj ali manj golim.

S prosto roko je tedaj žurno segal v razna skrivališča na desno in levo po mračni prodajalni. Iz njih je vselej potegnil — čudovito spreten in uren je bil, tako da se nikoli ni zmotil — kolikor je kupovalec pač potreboval tobaka v smrdljivih listih, vlažnih vžigalic, škatel s sardinami, melaso na korčuljo (zajemalko), preveč alkoholizirano pivo v sleparskih vrčih. Vse to pa je naglo izpustil iz rok, ako ga je na priliko obšla blazna potreba, da se počoha v veliki globini svojih hlač. Tačas je vanjo porinil ves laket, nato pa ga skoraj spet ven povlekel skozi režo pri hlačah, iz previdnosti venomer priprto.

Bolezen, ki mu je razjedala polt, je imenoval po tamkajšnje »korakoro«. »Ta svinjska korakora!... Kadar pomislim, da ta umazanec ravnatelj še ni dobil korokore!« se je ugreval. »Še huje mi daje pa po trebuh!... Pa ga bo prijela tudi njega, korakora!... Preveč je že gnil. To vam ni človek, ta zvodnik, to vam je kuga!... To je seriga serižna!...«

Na mah je družba bušila v smeh, tudi zamorski odjemalci so tekmovali. Nekoliko nam je delal skrbi ta krst...

Trkali smo na njegovo zdravje ob pudeljno sredi črnih kupovalcev, ki so se jim kar sline cedile od pohlepa. Kupovalci so bili precej navihani domačini in so se upali med nas belce, izbrani cvet seveda. Drugi črnuhi, manj prekanjeni, so rajši stali oddaleč Nagon. A najbolj prevejani, najbolj okuženi, so postajali trgovski pomočniki. V štacuni si spoznal zamorske trgovske pomočnike po tem, ker so strastno hrulili ostale črnuhe. Tovariš s »korakoro« je kupoval sirov izvozni kavčuk, ki so mu ga nosili iz goščave v vrečah, stisnjene v vlažne kene.

Ko smo stali tam in ga neutrudljivo poslušali, se je pokazala družina nabiračev in plaho obstala na pragu. Oče je stal pred drugimi ves nagrančen,

ovit z rumenim predpasničkom, v roki pa je imel dolg nož.

Divjak se ni drznil vstopiti. Eden izmed domačih komijev ga je pa vabil: »Le noč, ogleni mož! Le bliže! Mi ne jesti divjake!« Te besede so ga nazadnje pripravile do tega, da je stopil v vročo kočuro, v kateri je divjal naš »korokornik«.

Ta črnjak očitno še nikoli ni videl trgovine, morda tudi belcev ne. Ena izmed njegovih žen je šla za njim. Oči je povešala, na glavi pa je v ravnovesju držala veliko košaro polno neobdelanega kavčuka.

Oblastno so se pomočniki nabirači polastili njene košare in na tehtnici stehali vsebino. Divjak ni poznal niti sleparije s tehtnico niti drugih reči. Zenska si še vedno ni upala kvišku pogledati. Ostali člani črne družine so čakali zunaj in debelo zijali. Tudi nje so spravili noter, otroke in vse, da ne bodo nič prikrajšani pri komediji.

Prvič so takole prišli vsi vkup iz šume proti belcem v mesto. Dolgo časa so morali skupaj rabotati, da so nabrali ves ta kavčuk. Potakem jih je uspeh seveda vse zanimal. Dolgo, dolgo traja, preden se nacedi kavčukov pilpoh v kupice, ki jih pritrdijo na drevesna debela. Včasih se v dveh mesecih ne nacara niti poln kozarček.

Po končanem tehtanju je naš »praskač« potegnil očeta, vsega zaslepljenega, za svojo lavo (pudelj), mu s svinčnikom naredil račun in mu potlej stisnil v dlan nekoliko srebrnikov. Nato pa mu je rekel: »Pojdi! To je tvoj račun!...«

Vsi beli prijateljski so se vili od smeha, tako dobro je opravil svojo kupčijo. Črnogelj pa je stal v zadregi pred lavo s svojo oranžasto obvezo okoli spola.

»Ti ne poznati denarja? Torej še hostni mož?« ga pokliče, da ga prebudi, eden izmed naših pomočnikov, precej iznojen in gotovo navajen takih odločilnih pogajanj. »Ti ne govoriš francoski? kaj? ti še gorila, a? Kako ti govoriš? Kuk kus? Mabilia? Ti prase! Hostnik! Čisto še prasce!«

Toda divjak je stal še zmerom pred nami in stiskal srebrnike v roki. Po-

bral bi bil šila in kopita, da si je upal, pa si ni.

»Ti kaj kupiti za denar?« se je o pravem času vstulil praskač. »Tako neumne riti pa res že nisem videl precej dolgo,« je blagovoljno pripomnil. »Od daleč je moral priti ta ščapin! Kaj pa bi rad? Daj mi no svoje bece!«

Ukazljivo mu je vzel denar in na mesto srebrnikov mu je zmečkal v dlan velik prav zelen robec, ki ga je bil spretno pobral iz nekega predala v poslovalnici.

Očka zamorec se je še obotavljal, ali naj odide s to ruto. Praskač je tedaj še bolj ukrenil. Vsekakor je vedel za vse zvižaje osvajalske trgovine. Ene mu izmed čisto majhnih črnih otročičev

je pomahal z velikim kosom zelenega etamina pred očmi, češ: »Ali se ti ne zdi lep, kaj deš, ti gnida? Ali si že kedaj videlo take robce, ti srček, ali si jih, ti mrcinica, ti štrukeljček? In okoli vrata mu ga je oblastno zavezal, češ, da bo oblečen.

Divja družina je zdaj ogledovala frkolinčka, okrašenega s tem velikim kosom iz zelene bombaževine... Zdaj se ni dalo nič več napraviti, saj je robec pravkar prišel v rodbino. Samo privoliti je bilo še treba, ga vzeti ter oditi.

Vsi so se torej pričeli polagoma odmikati, prekoračili so prag in v trenutku, ko se je oče kot poslednji okrenil, da bi še nekaj zinil, ga je izpod-

TRST V POLETNEM VETRU

bodel najbolj prefrigani pomočnik, ki je bil obut, s tem da mu je prismočil krepko brco v zadnjo plat.

Vsa družinca se je molče zopet zbrala onkraj Faidherbe-ovega privoza pod magnolijo in gledala, kako končujemo svoj aperitiv. Človek bi bil dejal, da

skušajo razumeti, kaj se jim je pripetilo.

»Korokovnik« nas je gostil. Navijal nam je celo svoj gramofon. V njegovi kramariji si dobil vsega zlomka.

Iz romana »Voyage au bout de la nuit«.
(A. D.)

DINAMO V ČLOVEŠKEM TELESU

Ze dolgo časa vemo, da imajo obisti neko dodatno žlezo, ki so ji dali ime stranske obisti in ki izločuje snov adrenalin. Ta snov ureja po dosedanjih raziskovanjih krvni pritisk in kontrakcije mišic, spodbuja delovanje srčne mišice in sistem simpatskega živčevja. A šele v zadnjem času smo zvedeli, da je okoli stranskih obisti neka vrsta skorje, podobna oranžni lupini,

Ta organ, ki tehta komaj devetino toliko, kolikor žleza, s katero je zvezana, ima neprimerno važnejše naloge nego ta in je življenju skoraj odločilnejši nego možgani, kajti če ga uničimo, mora bitje umreti v najkrajšem času. Ne vemo pa še natančno, zakaj je ta skorja življenju tako potrebna.

Kakor vse druge žleze izloča tudi skorja stranskih obisti neki hormon, ki sta ga l. 1930. izolirala dva Američana, Swingle in Pfiffner, klinično pa ga je proučil dr. Kendall v Rochestru (država Minnesota). Izločil je iz njega kristalizirajočo snov, ki sliči tiroksinu, hormonu tiroidne žleze. Injekcije te snovi operirani živali ji dajejo življenje toliko časa, dokler te injekcije trajajo. Addisonova bolezen, zlatenica, nastaja po današnjem naziranju prej zaradi poškodb v tej skorji nego zaradi poškodb stranskih obisti samih. Njeni znaki namreč kakor po čudežu izginejo, če dajemo pacientu vsak dan injekcijo iz njene hormonalne snovi. Žal pa je ta hormonalna snov zelo draga, saj predstavlja vsaka injekcija predelane stranske obisti petnajstih volov.

V zadnjem času je veliki ameriški kirurg dr. George W. Crile dokazal, da so stranske obisti in njihova skorja pravi dinamo telesa, ki zbira v možganih razvito življenjsko energijo. S posredovanjem simpatskega sistema pošilja ta dinamo v obtok kinetske impulze, po katerih je organizem sposoben vztrajati tudi v izrednih življenjskih preizkušnjah.

Dr. George W. CRILE

Crilove teorije dokazuje po vsem videzu proučevanje stranskih obisti pri raznih divjih živalih. Lev, ki potrebuje n. pr. hipne in močne energije za svoje napade na plen, ima trikrat močnejše stranske obisti, nego je njegova tiroidna žleza; krokodil, ki mu je življenje precej vegetativno, pa ima razmeroma zelo majhne stranske obisti. Človek ima manjše stranske obisti nego lev, a vendar še dovolj razvite za svoje potrebe. Te žleze bi bile za telo torej toliko, kolikor dinamo za avtomobil.

DIVJI PARADIŽ

MARGITA MATCHES

N A D A L J E V A N J E

Kladji je prišel tudi eden izmed obeh iskalcev petroleja. Iz njegovega pogleda sem videla, da ga ženske nič več ne zanimajo. Pet milj je brodil po džungli, da je mogel videti »Nuolo«, za katero je zvedel iz tajinstvenega brezžičnega brzovanja domačinov. Po nekaj krepkih požirkih v kapitanovi kabini je izginil tiho kot duh in nikoli več ga nismo videli.

Domačini so imeli več ur dela z raztovorjenjem nad sto zabojev bencina ter z Jimovo in Brearlijevo prtljago. Pri tem sem imela spet priliko opazovati, kako se znal Jim spretno postopati s konji. Treba je bilo prepeljati osem nemirnih živali z ladje na suho, kar je storil s kratkim potegljajem uzde.

Oba lovca na divjake nista vedela, kaj naj počneta v Marienbergu. Imela sta šator in mrežo proti moskitom in nista kazala nobene volje zapustiti kraj, dokler bo imel zastopnik kolonialne oblasti le še eno steklenico piva.

Za večerjo smo imeli mnogo povabljenecv. Ze pred tem so se vsi zbrali v kapitanovi kabini, kjer je bilo razpostavljenih nekaj redkih zakladov, s katerimi si je stari mornar skušal urediti svoj »dom«. Slika njegove pokojne žene, nekaj južnoafriških redkosti in prikupen majhen kitajski bog z rubini v očeh, to je bila vsa oprema.

Ko smo bili pri večerji, mi je prišlo na ušesa znano brnenje. Kmalu sem spoznala, da mora to biti stroj ladje, ki se je pomikala proti izlivu reke. Spomnila sem se na »Bonto«. Bila je ravno pred nami. Tu je bila smešno majhna v primeri z našo. Vsi smo pozdravili kapitana Watsona, ko je ladja plula mimo nas. Kapitan Watson je odložil svoj tovor kakih 300 milj visoko ob Sepiku in se je sedaj vračal v Rabaul.

Med večerjo sem našla nekaj trenutkov prostega časa, da sem si lahko napravila slike. Divjaki so se zbalj aparata. Za nje je bilo to vražja škatla s hudobnim očesom. Toda našla sem nekoga, ki jih je premotil. V svoji ljubezni

za pestre stvari so pozabili celo na strah. Filmi so bili zaviti v poseben srebrni papir za tropsko uporabo, zapečateni v pločevinaste doze, ki so bile vložene v kartonast omot rumene barve. Zapazila sem žareče oči divjakov uprte v te zavoje. Zato sem jim razdelila darila. Vpliv je bil nepričakovan. Bili so krotki kot jagnjeta. Pustili so, da jih je Robbie razpostavljaval po mili volji. Ženske so bile pred aparatom manj ubogljive in še po odločnem Robbijevem povelju so mrmrale in niso hotele mirno gledati v črno škatlo.

V tem čudnem kraju sem želela kupiti nekaj posebnosti. Pred vsem klobuk, kot so ga nosili domačini. Eden je imel posebno lepega, obrobljenega z malimi biseri in brušenimi pasjimi zobmi, okrašenega na koncu z netopirjevo kožo. Robbie je rekel, da bo on barantal zame. Najprej je imel možakar zelo velike zahteve. Hotel je imeti več šilingov, da bi nakupil neke stvari v misionski prodajalni, poleg tega pa še enega prašiča. Po hudih pretnjah in očitno tudi kletvah se je Robbie obrnil od divjaka. Meni se je fant smilil in sem rekla Robbiju, naj mu da, kar zahteva. Toda ta se ni dal omajati.

Začela sem se pogajati za krasno delo domače rezbarije. Bil je lepo izrezljan malik, ki ga je prinesel neki divjak s seboj v naročju. Ko pišem te vrste, še vedno gleda jezno name iz nasprotnega kota. Kdo ve kakšne ljudožrske pojedine je že gledal moj mali bog. Danes živi mirno in pošteno življenje. Dobila sem ga za pet kosov tobaka in za plehnato škatlo.

Zelega sem si kupiti tudi ogrlico iz pasjih zob. Vse ženske so jo nosile in večina moških tudi. Robbie je hotel posredovati, toda ženske so tako odločno odklonile prodajo, da smo se kar čudili. Domačinom ob Sepiku predstavlja namreč ogrlica pasjih zob veliko premoženje.

Med tem si je tudi dečko z dragocnim klobukom utrl pot skozi množico. Videl je, da imam majhen srebrni denar,

zavitke tobaka pa tudi nekaj srebrnega papirja. Pozabil je na prašiča in plačala sem mu štiri šilinge, tri kose tobaka, škatlo in kos srebrnega papirja.

Toda kupiti klobuk je bila ena zadeva, priti v njegovo posest pa druga. Klobuk

stezi, ki so jo uporabljali samo divjaki. Pred nama so šle klepetavo tri domačinke. V košarah, ki so jih imele obešene preko vratu, so nesle proso, za katerega so se pogodile v pristanišču.

Tik pod vrhom je malo divjaško na-

Odrasli člani plemena glavorezov

je od tega dne naredil dolgo pot, dobro sem ga prezračila in še vedno postopam z njim z veliko obzirnostjo. Ne morem pa spraviti iz njega duha, ki je divjakom prirojen.

Robbie nas je potem povabil vse še k njemu na večerjo. Zvečer, smo se podali na obisk v misionarsko poslopje očeta Kirschbauma. Oba kipatana sta splezala na grič z misionarjem že zgodaj popoldne. Kmalu nato sta odkorakala tudi inženjer in Brearly.

Misionarsko poslopje leži na vrhu precej visokega griča. Počasi sva se pomikala z Jimom proti vrhu. Šla sva po ozki

selje, nad njim na odprtem prostoru, dolg in obupno prazen bungalov, glavni stan marienberške misionarske postaje. Ob vhodih pred hišami so stale domačinke z naraščajem v naročju in nas ogledovale.

D A L J E

IVAN CANKAR V ESPERANTU

Lani sem v članku (Jutro 227) o Stefančičevi prepesnitvi Cankarjevega Hlapca Jerneja ob sklepu izrazil uverjenje, da bo ta knjiga, prva iz slovenskega slovstva v mednarodnem jeziku, zbudila na Esperantskem glasen odmev. Veseli me, da se nisem zmotil. Madžarski esperantist, priznani kritik F. Szilagyi, ki živi na Švedskem, prav ugodno ocenjuje v letošnji avgustovski številki mesečnika »Literatura Mondo« omenjeno delo, namreč: Ivan Cankar, Servulrajto. Laŭ la slovena rakonto prilaboris Jakobo Stefančič, eldono La suda stelo 67 p., prezo 2 sfr, bind.

Takole se izraža v uvodu:

»O tej knjigi ni lahko pisati. Po navadi prevajamo pešem v pesmi, redkeje pesem v prozi. Sedaj pa se pri tej bojim, da si je prevajalec zvezal roke in nege ter tako skočil v vodo, da bi plaval. Izvirnik je novela, brez dvoma prvovrstna novela, iz katere je prevajalec napravil pesnitev v 6 spevih. Poskus je drzen in ko čitaš knjižico, moraš ugotoviti, da prevajalec — čudo prečudno — ni utonil. To dokazuje vsakako izredno spretnost...«

Ko je poročevalec svojim čitateljem prikazal idejno stran Cankarjevega junaka, podobnega Sinclairovemu Samuelu, kakor tudi podal nekaj potez iz Cankarjevega življenja: ko je čestital prevajalcu na uspehu (ni povas gratuli la reverkinton), ko je s citati vzbudil zanimanje za umotvor, pribija ob zaključku: »La libre estas tre bela ekstere-interne, nur kelkloke ni trovis evitablan malklaron«, t. j. knjiga je jako lepa na zunaj in na znotraj, samo tu pa tam smo naleteli na kakšno nejasnost, ki bi se dala odpraviti... Posebej še poudarja, kako redki so pri Stefančiču »adasismi«, lahki stili, obstoječi iz končnic.

Kritik zavrača Stefančičev neologizem smeĭ, slovanski koren nam. lat. lici, germ. darfi, durfi, in predlaga besedo rajti, dokler se ne najde kaj boljšega.

Od naših najožjih rojakov pišejo literarne sestavke v esperantu gospodje Rakuša, Modrijan (izvirne pravljice, moja ocena se je izgubila pri nekem dnevniku), in drugi. Toda nobeden ni dosegel tolikšne popolnosti kakor koroški Slovenec, sedaj beograjski odvetnik Jokey Stefančič. Upajmo, da bo svoje sposobnosti še večkrat porabil za slovstveno ustvarjanje.

A. Debeljak.

MODERNA HRVAŠKA PROZA

Prški tednik L'Europe Centrale je letos priobčil članek R. Warniera o sodobni slovenski prozi, glej Zis 25. febr. 1934. Isti pisec je v omenjenem tedniku 12. maja objavil svoje poročilo z naslovom: Prose croate moderne. Gre za Antologijo sodobnih hrvaških pripovednikov, ki jo je prevzel na svojo materinščino mladi francoski slavist Jean Dayre. Knjiga se je prej ko v enem letu razprodala. Sedaj jo je dala Hrvatska matica ponatisniti. Zbornik obsega 16 imen. O predvojnih avtorjih se zagrebški lektor podrobno ne izraža. V povojnem rodu pa vidi tri struje.

Prvič vojno slovstvo, ki ni prineslo prvovrstnega dela razen »Novel«, v katerih Krleža sika svoj srd proti ustaljenemu krivičnemu družabnemu redu, kakor ga je razkrinkal že Duhamel. V tem človečanskem smislu je uspel tudi Cezarec in dokaj drugorednih pisateljev, ki pa so pozabili, da so pred njimi že veliki ruski realisti, Zola, Balzac itd. odkrili socialno vprašanje. Vsa ta literatura, ki so ji bili za vzor Sinclair Lewis, E. Toller, sovjetski pisci in neki »prekucuhi« na zapadu, je včasih iskrena in vredna zanimanja, včasih pa izumetničena in brez pomena.

Poleg te prevratne in svarilne književnosti stoji narodna skupina, ki je delovala pred vsem za jugoslovensko edinstvo: Ivo Andrić, Niko Bartulović, Vl. Nazor, ki v »Istrski boli« poveljuje vrline istrskega ljudstva, trepečega pod tujevo peto.

Opisi hrvaških pokrajin so se pomnožili izza vojne; povesti in romani ohranjajo spominu izvirne poteze v značaju kmetškega človeka po raznih predelih. Tak pisec je iz romantične dobe dubrovniški škof M. Vodopić, čigar »Tužna Jela«, nedavno ponatisnjena, prikazuje pomorščake in nosače v Gružu, kmetice v Konavljju, ves mali starinski svet iz Dalmacije. Pisatelj Budak v čvrsti prozi riše golo Liko, Kolar pa v zadnji zbirki »Smo ali nismo« vesele seljake med Savo in Kolpo. Ob Kolaru so omenjali Maupassanta. Šimunović oživlja dalmatinsko Zagorje, Kozarac bujno Slavonijo, Pavičević »je v svojih zgodbicah dokaj verno obudil večerajšnje Črno goro«, Lazarević in Stanković predvojno Srbijo itd.

Dayre-ov zbornik je izzval raznotere kritike. Nekdo mu očita, zakaj je vzel boljševika Krležo, drugi ugovarja proti preveč cerkvenemu obeležju celote. Ti protislovni ugovori nam razodenejo tole: v sodobni hrvaški progi ni vodilne smeri ali vodilnega imena. Povojna proza na Hrvatskem je kakor zrcalo teženj in težav naroda, ki noče ostati zunaj velikih tokov sodobne Evrope.

A. D.

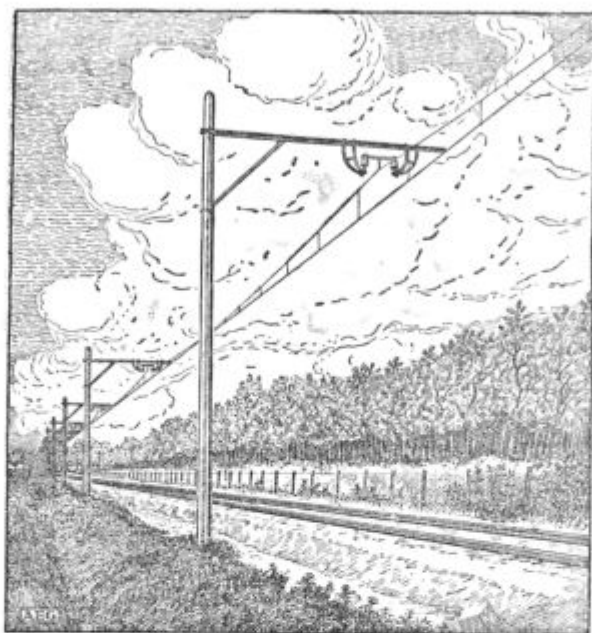

TEHNIČNI OBZORNIK

TRIDESETLETNICA ELEKTRICNE ZELEZNICE

Pred tridesetimi leti se je izvršil dogodek, ki je postal največjega pomena za razvoj železnic. Električna, ki je bila tedaj

jo težo 20 do 30 ton in hitrostjo 25 kilometrov na uro ni bil v stanu vleči 1000 ton težkih vlakov s 4 do 5krat večjo brzino, ki jo zahteva običajni železniški promet. Toda elektrotehniki se tudi tu niso plašili

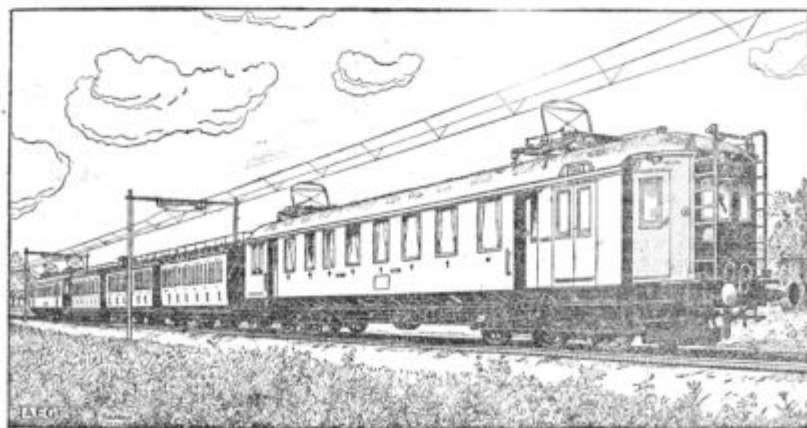
Prva železniška proga z električnimi vodi

že popolnoma zagospodovala na cestni železnici ter povsem izrinila staro konjsko železnico, je skušala prvič izrinuti parno lokomotivo, ki je obvladala železnico.

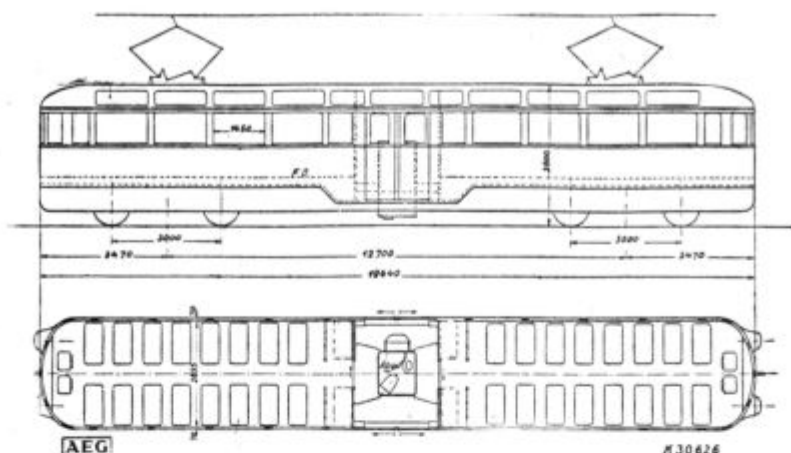
Kar pa je bilo pri cestni železnici lahko, je bilo spočetka pri pravi železnici neizvedljivo. Kajti voz cestne železnice s svo-

truda. Skoro istočasno so v Ameriki, Švici in Nemčiji pričeli s poskusi. Prvotno so bili povsod mnenja, da je treba napetost toka zvišati ter uporabljati izmeničen tok.

Najtežji del stavljene naloge je obstajal v napravi motorja na izmenični tok, ki bi po svoji vlačilni zmožnosti sličil parni lo-

Prva električna lokomotiva (1904)

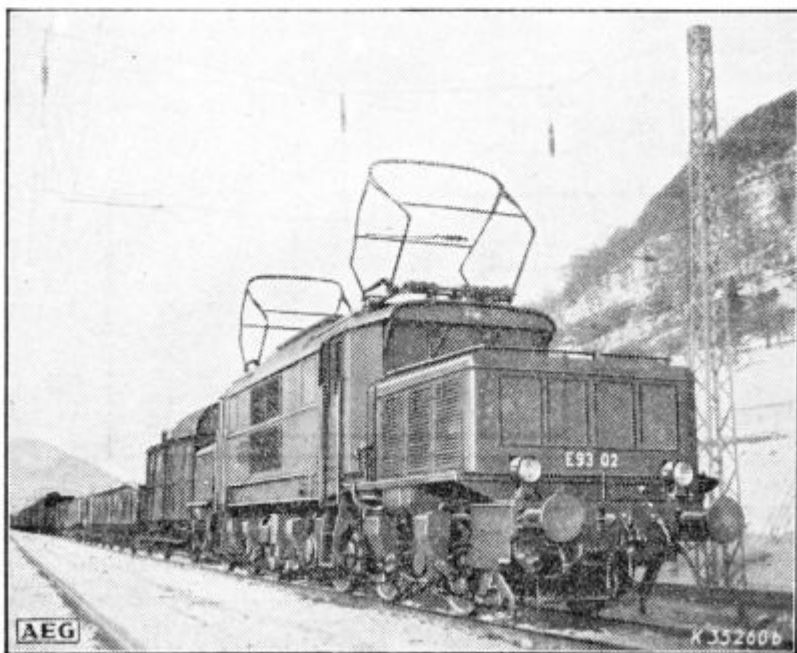
Električni razgledni »avtobuse« (v narisu in tlorisu)

komotivi. Prvotno so se odločili za napetost 6000 voltov. Ta visoka napetost je v onih časih povzročala velike skrbi; zato so bile napeljave v vozu tako zavarovane in osamljene, da se do žic ni moglo priti prej, dokler ni bila vez s prosto stoječim, stremenastim dovodnikom prekinjena.

Tudi prosti vod je bilo treba zamisliti na novo, kjer so posebne težave nudili podvozi, predori in mostovi. Pa še neko vprašanje, ki se nam zdi danes prav smešno, je delalo takrat težave: vprašanje namreč, če bo napeljava po tračnicah vedno tako zanesljiva, da ne bo pri vstopu in izstopu spravljala potnikov v nevarnost. Bo-

jazen je bila deloma upravičena; kajti pri prvih električnih vozilih je včasih potnik električni tok precej stresel. Temu je bil vzrok pesek, ki ga je bil — za čim uspešnejše zaviranje voza — natresel voznik na tračnice in ki je prekinil električni tok med vozom in tračnico. Zategadelj so takrat potniki z neprijetnimi občutki prijemali za ročaj pri vratih.

Poskusi so uspeli že v letu 1904., vendar šele pri napetosti 15.000 voltov in pri 16,33 menjavah toka v sekundi. Tako je takoj spočetka pri električni železnici zavladal izmenični tok in to v Ameriki, Srednji in Severni Evropi.

Najnovejša električna tovorna lokomotiva

Razvoj električne železnice pa ni zavzel takoj zaželjenega razmaha. V večji meri so se začeli razpredati električni vodi ob železniških tirih šele po vojni, vendar v zadnjih letih elektrifikacija železniškega prometa zopet pada, čemur je kriva svetovna gospodarska kriza, ki je tudi tej tolikanj obetajoči panogi, katere prednosti so: večja hitrost na vzpetinah, odprava dima in saj ter izraba manjvrednega premoga in vodnih sil, predčasno postrigla peroti. Da pa razvoj kljub temu ni povsem zastal, nam pričajo najnovejše pridobitve.

Ker izpodriva avtobus vedno bolj železnico, skušajo tehniki odpomoči temu zlu z uvedbo avtobusov na tračnicah, ki so na starih proгах opremljeni z Dieslovimi motorji, na elektrificiranih pa z dinamostruji. Najnovejši izmed teh električnih avtovozil imajo dolžino 44 metrov ter 154 sedežev in vozijo s hitrostjo 120 do 160 kilometrov na uro. Kljub napredku, ki ga že ti vozovi kažejo nasproti avtobusu, so zgradili povrh še 23 ton težke razgledne vozove z izredno velikimi okni, katerih povprečna hitrost bo znašala le 120 kilometrov (glej sliko!).

Toda stremjenja po zboljšavi ne veljajo le potniškemu prometu, marveč tudi tovornemu. Druga slika nam kaže električen stroj sistema Co-Co (oznaka C pomeni 3 zvezana gonilna kolesa; torej v našem pri-

meru dvakrat po tri; o pomeni, da stroj nima prosto gibljivih koles). Teža stroja znaša 117 ton, gonilna sila njegovih motorjev 3400 konjskih sil, s katero more začetno vlačilnost dvigniti na 36.000 kg ter doseči največjo hitrost 65 kilometrov na uro. Na progi z vzponom 1 : 100 (1%) more tedaj vleči 1200 ton težak tovorni vlak — kar odgovarja vlaku s 60 polnimi tovornimi vozovi — s hitrostjo 50 kilometrov na uro.

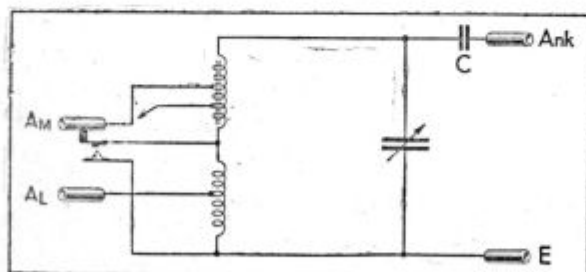
Če se bo električni vlakovni promet še v naprej povečeval ter izpodrival peva-dujočo območje pare, je odvisno pred vsem od njegove gospodarnosti. Nava stremjenja po skrajšanju voznega časa in zgostitvi vlakov, ki jim ne more odloleti nočena izmed železnic na svetu, najdejo prč v električnem obratovanju sredstvo, ki zadošča vsem zahtevam, saj se azteza i na osebn i na tovorni promet. Od naglice tovrnega pa zavisi tudi naglica osebnega prometa, ki je zaradi avtomobilskega prometa največjega pomena.

Seveda bo pri razvoju elektrifikacije vedno odločilnega pomena stališče, ki ga bodo zavzela podjetja, katera skrbje za javno preskrbo prebivalstva in industrij z električnim tokom in od katerih je pred vsem odvisna gospodarstvenost obratovanja.

R A D I O

KAKO LOČIMO IN ZAJEZUJEMO NEZAŽELJENE ODDAJNE POSTAJE

V zadnjih letih je število evropskih postaj z veliko oddajno energijo močno naraslo. Marsikateri slušalec more zato že z malo pripravo poslušati dokaj oddaljene postaje.

Izmed teh pa se pretežna večina ljuto bori proti vpadu neželjenih in nezaželenih postaj. Tei rakrani radio sprejema je že skušala napraviti konec industrija z različnimi valovnimi nastavitmi, ki se se obnese le toliko časa, dokler niso pričela velonostaje oddajati z energije 50, 100, 150 in 200 kilovotov, prevzile vse manjše postaje, kar se odražalo na valovnih območjih, kjer bi jim moralo

biti vsaktero gospodarenje prepovedano in nemogoče. Zato tudi niso redkost mesta, na katerih se »poleguje« s sprejem tolikšna množica postaj, da je zaradi zvočne zmešnjave radio sprejem prava muka.

Vsem opisanim nedostatkom skuša odpomoči nova, mala dodatna priprava, ki jo moremo priključiti vsakemu radio aparatu. Priprava, ki vnača poslušalcu užitek, more

vključena kot zaporni krog izločiti zaželjeno postajo izmed sosednjih, ki povzročajo z njihovimi vpadji znani hrup.

Stik nove priprave vidimo na priloženi sliki. Dobra ločilnost je dosežena s tuljavo (zgoraj), ki ima v sredini železno jedro ter z dobro izoliranim stičnim kondenzatorjem (desno v sredi). Pri dolgih valovih nado-

mešča tuljavo z jedrom zračna tuljava (slika levo spodaj).

Če hočemo v aparatu zatreči krajevno postajo, moramo zvezati zračni vod s priključkom AM ter ozemljitveni vod ločilca z antenskim priključkom aparata. Včasih dosežemo tudi dobro izločitev, če vključimo dodatno pripravo kar v zemeljski vod radio priprave. Če pa hočemo zvišati ločilnost med oddajnimi postajami (zvečati selektivnost aparata), moramo zvezati antenski vod s spojnicami AM ali AL (M pri srednjih, L pri dolgih valovih) ter antenski zaključek aparata s spojnico Ank. V prvem primeru, ko nam služi postaja za izločitev krajevne postaje, ostane nihalni krog med sprejemom nespremenjen, v drugem slučaju — pri zvečanju selektivnosti — pa ga moramo za vsako postajo posebej uglasti.

Nova dodatna priprava, ki jo odlikuje enostavno rokovanje ter zavzema prostornino 12×11×8 cm, bo našla pač kmalu oživ pri vseh poslušalcih s starejšimi in šibkejšimi sprejemnimi pripravami. tma

ČLOVEK IN DOM

ČE IMA OTROK PREVEČ IGRAČ...

Kmečki in tisti mestni otroci, ki imajo priliko igrati se mnogo na prostem, ne potrebujejo skoraj nikakih umetnih igrač. Sami si najdejo primerne predmete za igranje. Pesek, kamenje, ilovica, grmovje, drevje, voda in še mnogo drugih stvari jim služi za njihove igre. Toda otrok mesta potrebuje za svojo zabavo in tudi za svoj duševni razvoj umetnih igrač. Od ropotuljce, gumijastih, celoluidnih in lesenih predmetov, to je različnih živali, punčk, žog, do igrač, s katerih pomočjo pride polagoma do resnega problema, ki se mu pravi delo. V vseh časih in pri vseh narodih so dajali otrokom igrač. Kljub temu pa utrpi otrok, ki ne dobi nikakih kupljenih igrač, manj škode, nego oni, ki jih ima preveč.

Otrok, ki nima nobenih kupljenih igrač, si jih pač poišče in naredi sam. Ob njih se njegova domišljija in veselje do dela čudovito razvijata. Često imamo priliko opazovati, da otroci kupljene igrače kmalu puste v nemar, pač pa se raiši igrati z ono, ki so si jo zamislili in preskrbeli sami. Dečkom je metla, ki jo zaščejejo in tekajo z njo po dvorišču ali sobi, ljubša, kakor

dragoceni leseni gugalni konj, ki se pa ne gane z mesta. Deklice imajo rajše punčko, ki so si jo naredile same iz cunj ali iz stare nogavice, v katero so vtaknile počeno žogo za glavo, kakor prelepe in sladke kupljene punčke topega in brezizraznega lica. Marsikateri otrok si zna tako rekoč iz smeti ustvariti svoj svet in svoje igrače. Prazne skatlice od vžigalc, cikorijske, prazna vretenca od sukanca, kos vrvice, obrabljen obroč od rešeta ali šaka in še sto drugih takih malih, od velikih ljudi odrabljenih in zavrnjenih predmetov, daje otroku ustvariti si z njimi svoje igrače. Fantazija se pri tem čudovito razvija.

V primeru s takimi otroki, ki si morajo svoje igrače sami poiskati in narediti, je razvajeni, bogati mestni otrok čisto pomilovanja vreden. Ves zasut od lepih in dragocenih kupljenih igrač se dolgočasni in sitnari, ker mu je vzeta vsaka prilika, da bi si jih sam izmislil in naredil, se pri tem zabaval in ob enem duševno razvil. Preobilica prelanko doseženih igrač ga dolgočasi in utruja.

Dajte otroku igrač, ki si jih želi, ki odgovarjajo njegovemu zanimanju in njegovim duševnim možnostim. Otroška soba ne sme biti prodajalna igrač. Napačno je pa tudi mnenje pri kupovanju igrač, da je za otroka vse dobro, ker itak vsako igračo kmalu uniči. Prav zato je trg igrač prenatrpan s takimi izdelki, ki res niso za drugam kakor za v peč. Še bolj napačna pa je ta navada pri marsikateri mami, da ji jo lepa in dragocena, ki jo otrok dobi od dobre tetke, strička ali babice, skrrije, češ da jo je škoda, ker bi jo otrok pokvaril, ker je še »preneumen« in mu jo da pozneje, ko doraste nekoliko, nima pa več veselja z njo, ker ji je že odrasel. I. D.

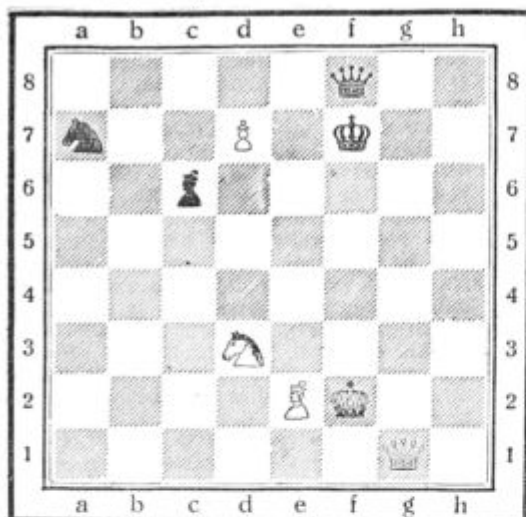
H. Pause: PABERKOVANJE

PROBLEM 81

T. Herlin

Londonski problemski turnir 1862

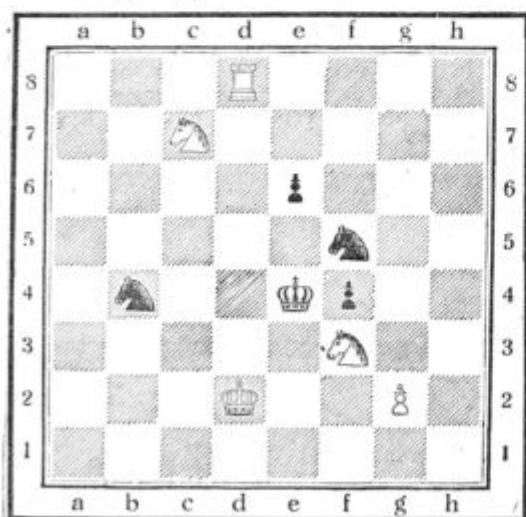

Mat v treh potezah

PROBLEM 82

A. Seleckij

Druga nagrada »Šahmata« 1933

Beli vleče in dobi

Rešitev problema 80

1. Th5-g5!! (Grozi: 2. D:c5+ in 3. Tg6 ali g4 mat). Sf7:g5 (a), 2. Db6-d6+, K:f5, 3. g2-g4 mat. 1... Ke5-d4 (b), 2. Tg5-g4+, Kd4-c3, 3. Db6-a5 mat. 1... Ke5-f4 (c), 2. g2-g3+, K:f3, 3. D:b7 mat (2... K:g5, 3. Dg6 mat, 2... Ke5 3. D:b2 mat),

ZA MISLEČE GLAVE

147

Inteligentno vprašanje

V katerem mesecu použijejo kmetjā najmanj jedi?

148

Hazard

Pri neki hazardni igri je mogoče dobiti 14 kratno vsoto položa. Nekdo je položil 1 Din, izgubil, položil 2 Din, spet izgubil, položil 3 Din itd., dokler ni končno dobil in spravil ves svoj izgubljeni denar v žep. Kolikokrat je igral?

149

Drveči vlak

Iz ritmičnega ropota železniških koles lahko izračunaš brzino vlaka. Kako?

150

Malo meteorologije

Kateri vetrovi vejejo na severnem tečaju najpogosteje?

151

Zapleteno sorodstvo

Kako more biti maloleten deček istočasno stric in nečak nekega drugega dečka?

Rešitev k št. 146

(Pomilostitev)

Paznik je dejal: »Moža najprvo za tri leta izpustimo, potem ga ponovno zapremo do smrti.«

HUDOMUSNICA